

Janusz Adam Frykowski*

Dzieje parafii unickiej pw. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Maziłach w świetle osiemnastowiecznych wizytacji kościelnych

Wprowadzenie

Maziły to wieś położona w województwie lubelskim, na południowo - wschodnim skraju gminy Susiec, w powiecie tomaszowskim. Miejscowość na początku wieku XVII założył ordynat Tomasz Zamoyski¹. W okresie tym Maziły administracyjnie przyporządkowane były do powiatu i województwa bełskiego i leżały na terenie dwóch funkcjonujących obok siebie diecezji, tj. eparchii chełmskiej (po roku 1596 unickiej) oraz chełmskiej diecezji katolickiej. Granice administracyjne obu diecezji niemal się pokrywały, tak że zamieszkiwała ją ludność obydwu wyznań, a w okresie po 1596 roku - obydwu obrządków².

Prawosławna Diecezja Chełmska³ funkcjonowała do 1596 roku, kiedy to na mocy unii brzeskiej w jej miejsce utworzona została diecezja unicka⁴. Pierwotnie obejmowała ona obszar ziemi chełmskiej, województwa bełskiego (bez okolic Lubaczowa), a także liczne enklawy - parafie⁵. Zmiany terytorialne diecezji nastąpiły w okresie rozbiorów i podczas wojen napoleońskich, a jej terytorium ostatecznie ukształtowało się około roku 1824. Organizacyjnie dzieliła się na dwa oficjalaty (chełmski i bełski), te z kolei na od 13 do 22 dekanatów. W granicach dekanatów funkcjonowały parafie, których liczba, zależnie od okresu, była różna, np. w 1772 roku - 542⁶.

Dokładna data utworzenia protopopii⁷ tomaszowskiej jest nieznana.

* Dr Janusz Adam Frykowski - dyrektor Zespołu Szkół Nr 1 im. Bartosza Głowa-ckiego w Tomaszowie Lubelskim, członek Tomaszowskiego Towarzystwa Regionalnego im. dra Janusza Petera; pasja: badanie historii najbliższej okolicy; januszf@etomaszow.org.pl

¹ Janeczek (1991) 163.

² Gil (1999) 167; Mironowicz (1988) kol. 132.

³ Szerzej na temat eparchii: Gil (1999); Mironowicz (1993) 48-58.

⁴ O unii brzeskiej: Likowski (1907).

⁵ Bieńkowski (1970) 863.

⁶ Kołbuk (1998) 45; Według L. Bieńkowskiego i J. Kani było 538 parafii [Bieńkowski (1970) 1038-1039; Kania (1988) kol. 134].

⁷ Protopopia, protoprezbiteria była jednostką terytorialną, odpowiednikiem dekanatu w Kościele łacińskim, na której czele stał protopop. Początkowo sprawował on także

Pewna jest jednak informacja, że miało to miejsce pod koniec XVII wieku. Świadczy o tym wykaz parafii diecezji chełmskiej z lat 1619-1620 i wykaz dekanatów z lat 1683-1685. W obydwu tych źródłach trzy tomaszowskie parafie unickie są przyporządkowane do dekanatu tyszowieckiego⁸. Po raz pierwszy protopopia tomaszowska odnotowana została w rejestrze cerkwi diecezji chełmskiej i bełskiej z 1696 roku. Dekanat tomaszowski podobnie jak dwa inne - horodelski i zamojski, utworzony został w drodze podziału większych jednostek. Dekanat tomaszowski powstał na skutek podziału protopopii tyszowieckiej. Nowo utworzona jednostka administracyjna w początkowym okresie swojego funkcjonowania obejmowała swoim zasięgiem obszar 23 parafii⁹. Powiększenie dekanatu o kolejne 3 parafie nastąpiło między 1696 roku, a pierwszym rozbiorem Polski. Jak wyliczył Witold Kołbuk, około roku 1772 protopopia ta liczyła 26 parafii i powiększyła się o kolejne parafie: Ciotuszę, Wieprzowe Jezioro, Bełzec, Gródek, Krupiec, Lipsko i Podhorce¹⁰.

Ogromne znaczenie dla funkcjonowania Cerkwi unickiej miał odbyty w 1720 roku synod w Zamościu, który wprowadził i usankcjonował funkcjonujące już zmiany zbliżające obrządek unicki do łacińskiego. Wówczas ustanowiono uroczystość Bożego Ciała, codzienne msze święte, jednolitą administrację sakramentów, wprowadzono monstrancje do wystawiania na ołtarzu oraz miejsce do przechowywania Najświętszego Sakramentu, tzw. tabernakulum. W czasie nabożeństw zaczęto używać organów, a podczas procesji chorągwi, sztandarów, feretronów i dzwonków. Ponadto odprawiano Drogę Krzyżową, Gorzkie Żale, odmawiano różaniec i koronki. Należy nadmienić, że unicy do cerkwi wstawili ławki, konfesjonały oraz boczne ołtarze. Wprowadzone zmiany spowodowały, że wznoszone w drugiej połowie XVIII wieku cerkwie były najczęściej pozbawione ikonostasu. Kapłanom nakazano głosić kazania i wyklądać katechizm, pozwolono także nosić takie same sutanny jak księżom katolickim oraz golić zarost. Synod zobowiązał też kapłanów do posyłania synów na naukę do szkół, a proboszczowie mieli podlegać pod bezpośredni zarząd dziekanów¹¹.

władzę sądowniczą, którą utracił w XVIII w.

⁸ Gil (2000) 43-44; Gil (2005) 305-307.

⁹ Jak informuje „*Regestr Cerkwiow w Diocezji Chełmskiej Bełzskiej bendących a w jedności Święteżz Kosciotem Rzymskim zostaiących y iak wiele do Ktorey Protoprezbiterji Kapłanów należec ma, Roku 1696 Juni 3 dnia iest spisany*” w skład dekanatu tomaszowskiego wchodziły 3 parafie z Tomaszowa i po jednej z Rogóżna, Szarowoli, Łosińca, Maził, Łaszczówki, Rudy, Przeorska, Korhyń, Jarczowa, Jurowa, Wierszczycy, Szlatyna, Hubinka, Rzeczycy, Ulhówka, Żernik, Ratyczowa, Posadowa, Steniatynai Nedeżowa, za Gil (2005) 52.

¹⁰ Kołbuk (1998) 310.

¹¹ Likowski (1906) 38-59; Chruscewicz (1880) 155-267.

Powstanie parafii

Parafia jest podstawową jednostką organizacyjną Kościoła. Obejmuje ona obszar zamieszkały przez określoną grupę ludzi, dla której kapłan, wyposażony w specjalne uprawnienia, wypełnia posługi duszpasterskie¹². Parafia jest zaliczana do tych jednostek w strukturze organizacyjnej Kościoła i społeczeństwa, które określa się jako podstawowe i jednocześnie najbardziej trwałe elementy krajobrazu kulturowego. Życie lokalnej społeczności było w całym interesującym nas okresie nierozdzielnie związane z parafią, która pełniła w tej społeczności o wiele więcej funkcji niż współcześnie. Obok zadań ściśle religijnych, wypełniała też funkcje w dziedzinie oświaty i opieki społecznej oraz stanowiła ważne ogniwo w systemie administracji państwowej.

Rys. 1. Mazily. Wycinek z mapy F. Von Miega, *Karte des Königsreiches Galizien und Lodomerien*, 1:28800, 1779-1782

Źródło: Kreigsarchiv Wiedeń, rps. B. IX a, k. 390.

Kontakt wiernych z kościołem był jednym z zasadniczych czynników integrującym lokalną społeczność. Przymus parafialny legitymizujący minimalny zakres obowiązujących w tych kontaktach norm podkreślał i utrzymywał naturalnie tworzące się poprzez związek z kościołem więzi, pogłębiając tym samym proces konsolidacji zbiorowości zamieszkującej parafię¹³.

Utworzenie każdej parafii było wynikiem dwóch zasadniczych czynności. Pierwszą z nich była fundacja, która obejmowała budowę świątyni oraz zapewnienie nowej parafii podstaw materialnych. Drugi etap stanowiła erekcja

¹² Nowodworski (1892) 200.

¹³ Wiśniowski (1965) 9; Wiśniowski (1966) 237-238; Wiśniowski (1969) 207.

przynosząca prawno - kanoniczne usankcjonowanie procesu zapoczątkowanego przez inicjatywę fundatora¹⁴.

Dla określenia czasu powstania kościołów parafialnych najbardziej wiarygodne są dokumenty fundacyjne i erekcyjne. Dokument fundacyjny zapowiadał jedynie zaistnienie stanu prawnego, jakim było utworzenie parafii, dokument erekcyjny stan ten tworzył¹⁵. Trudno ustalić czas powstania parafii unickiej pw. Nawiedzenia NMP w Maziłach, ale pewne jest, że miało to miejsce po lokacji wsi, czyli jeszcze w pierwszej połowie XVII stulecia, natomiast pierwsza informacja o randze cerkwi pochodzi z 1692 roku¹⁶. Pewne jest, że parafia unicka funkcjonowała tam co najmniej do końca XVIII wieku, kiedy została przez władze austriackie zdegradowana do cerkwi filialnej i włączona do parafii Łosiniec¹⁷. Jest to prawdopodobne, bo według Witolda Kołbuka, likwidacja wielu mniejszych parafii i przekształcenie ich w cerkwie filialne miała miejsce w okresie józefińskim, kiedy to znaczna część diecezji chełmskiej znajdowała się pod zaborem austriackim¹⁸.

Cerkiew parafialna

Niezbędnym miejscem sprawowania obrzędów religijnych są świątynie. Pierwsza informacja o wyglądzie cerkwi pw. Nawiedzenia NMP w Maziłach, pochodzi z wizytacji z 1720 roku. Źródło informuje, że świątynia wówczas była „w ścinach i dachach porządna”¹⁹. Dzięki niemu wiadomo także, że przy cerkwi znajdowała się dzwonnica z dwoma dzwonami. Kolejna informacja o tym kościele znajduje się w protokole wizytacji dziekańskiej z 5 października 1743 roku. Wizytujący wówczas parafię Jan Łużecki, dziekan rubieszowski i szczebrzeszyński oraz Jakub Makarewicz, dziekan tomaszowski i pleban Topulczy, w protokole wizytacji zanotowali, że świątynia „w ścianach i dachach [była] dobra”²⁰. Co prawda wizytujący nie podali, z jakiego materiału była wykonana, ale można być pewnym że z drewna, z którego wówczas najczęściej wznoszono budowle sakralne nie tylko we wsiach, ale także i miastach²¹. Obok cerkwi znajdowała się drewniana dzwonnica, w której liczba dzwonów w stosunku do poprzedniej wizytacji zwiększyła się o jeden (więc miała ich już trzy).

¹⁴ Wiśniowski (1965) 11, 14.

¹⁵ Zasadniczą funkcją dokumentu fundacyjnego było określenie materialnych podstaw funkcjonowania świątyni, bez których nie mogłaby ona spełniać swoich zadań [Wójcik (1989) kol. 760-761].

¹⁶ Слободян (2005) 280.

¹⁷ Слободян (2005) 280.

¹⁸ Kołbuk (1992) 15-17.

¹⁹ APL, ChKGK, sygn. 101, k. 23.

²⁰ APL, ChKGK, sygn. 107, k. 269v.

²¹ Górak (1984).

Rys. 2. Cerkiew w Maziłach, 1761 r. wg fotografii z 1920 r.

Źródło: Слободян (2005) 280

Niewiele więcej informacji dotyczących wyglądu świątyni zawiera protokół wizytacji z 4 czerwca 1761 roku²². Odwiedzający wówczas parafię biskup Maksymilian Ryłło zauważył, że cerkiew, podobnie jak podczas poprzedniej wizytacji, była w dobrym stanie. Ze szczegółów podał, że do wnętrza prowadziły jedne drzwi mocowane na żelaznych zawiasach i zamykane na wewnętrzny zamek, a światła dostarczały okna oprawione w drewno. Hierarcha zastał także wcześniej wspomnianą dzwonnice z trzema dzwonami oraz, niewymieniony wcześniej, ogrodzony cmentarz. Najprawdopodobniej była to nekropolia przycerkiewna, która po upadku świątyni także uległa zniszczeniu. Ostatni opis świątyni w Maziłach pochodzi z okresu, kiedy wieś ta jako filia została włączona do parafii w Łosińcu. Wizytujący cerkiew 15 listopada 1811 roku Jan Panasiński, dziekan tomaszowski, zanotował: „szczupła i ciemna, w ścianach mocna, w dachu potrzebuje naprawy”. Natomiast o jej wnętrzu napisał tak: „W środku ozdoba staroświecka niemająca nic szczególnego. Sprzęt według inwentarza, z których srebrne parochowi do siebie zabrać kazalem, żeby uniknąć kradzieży”²³.

Wyznacznikiem kondycji i zamożności cerkwi, oprócz okazałości bryły świątyni i jej uposażenia, jest także jej zasobność w sprzęty. Ogólnie rzecz biorąc, wśród sprzętu kościelnego możemy wyróżnić naczynia liturgiczne - argenteria (kielich, patena, ampułki, puszki na komunikanty), wyposażenie ołtarza (krzyż,

²² APL, ChKGK, sygn. 110, s. 483.

²³ APL, ChKGK, sygn. 139, k. 115.

świecznik, obrusy) oraz szaty liturgiczne, czyli oficjalny strój dla celebransów i ich pomocników (alba z paskiem, ornat, komża, sutanna, stuła itp.)²⁴.

Pierwsza informacja o naczyniach liturgicznych w cerkwi w Mazłach znajduje się w protokole wizytacji z 1720 roku²⁵. W kościele, wśród tych naczyń, znajdowały się wówczas prosta puszka *pro venerabili*²⁶ drewniana, cynowy kielich, patena²⁷ i gwiazda²⁸ oraz srebrna łyżeczka²⁹. W kolejnym tego typu źródle z 5 października 1743 roku³⁰ dziekani Jan Łużecki i Jakub Makarewicz wizytujący parafię zastali tam cynową puszkę *pro conseruando venerabili*³¹ i dwa kielichy. Pierwszy srebrny, wewnątrz pozłacany ze srebrną pateną, natomiast drugi, cynowy, był w komplecie z cynową pateną i łyżeczką³². Jak odnotował dziekan Mokszycki, 15 października 1755 roku wyposażenie świątyni uzupełniły cynowe kielich z pateną, gwiazdą i łyżeczką. Ostatnia osiemnastowieczna informacja o naczyniach liturgicznych także pochodzi z protokołu

²⁴ W tradycji bizantyjskiej wyróżnia się 5 kolorów szat liturgicznych: białą (srebrną) symbolizująca światłość Bożej Chwały i oświecenie umysłu, używa się na największe święta np. Paschę - Zmartwychwstanie Pańskie; żółty (złoty) symbolizuje aniołów, używany najczęściej w przeciągu roku liturgicznego; czerwony - symbolizuje szatę, w którą był ubrany Chrystus przed Piłatem, krew męczenników; kolor postny używany szczególnie w Wielkim Poście, na pogrzebach; niebieski kolor używany podczas świąt Maryjnych; zielony raz w roku na Zesłanie Ducha Świętego.

²⁵ APL, ChKGK, sygn. 101, k. 23.

²⁶ Naczynie w kształcie kielicha do przechowywania chleba eucharystycznego. Zob. Markunas, Uczitiel, (2001) 92.

²⁷ Patena (dyskos)-jest to złoty, pozłocony, lub wykonany z innego drogiego metalu mały talerzyk, na którym kapłan kładzie chleb eucharystyczny (prosofę). Dyskos powinien mieć nóżkę, która pomaga przenosić chleb eucharystyczny ze stołu ofiarnego (proskomidyńka) na Święty Ołtarz. Podczas obrzędu przygotowania darów ofiarnych symbolizuje żłobek betlejemski, jak również pojednanie i zjednoczenie wszystkich ludzi wierzących w Jezusa. Zob. Markunas, Uczitiel (2001) 79.

²⁸ Gwiazda (asteriskos, zwiezdica)-są to dwa metalowe łuki, które połączone tworzą formę krzyża greckiego. Symbolizuje gwiazdę betlejemską, która doprowadziła do Chrystusa trzech mędrców ze Wschodu. Stawia się ją na dyskosie (symbolu żłóbka). Drugą funkcją gwiazdy jest oddzielnie leżącego na dyskosie chleba eucharystycznego od pokrowców, którymi nakrywa się dyskos. Zob. Markunas, Uczitiel (2001) 15.

²⁹ APL, ChKGK, sygn. 100, k. 175.

³⁰ APL, ChKGK, sygn. 107, k. 269v.

³¹ Naczynie w kształcie kielicha do przechowywania chleba eucharystycznego. Zob. Markunas, Uczitiel (2001), 92.

³² łyżeczka-zwana w liturgicznych księgach lawyna, służy do udzielania wiernym Komunii Świętej. Ma być wykonana z tego samego materiału co kielich i dyskos. Symbolizuje kleszcze, którymi Serafin wziął żarzący się węgiel z ołtarza Bożego i oczyścił nim usta proroka Izajasza. Podobnie kapłan przy pomocy łyżeczki udziela wiernym Komunii Świętej i oczyszcza ich grzechy. Przenajświętsze Ciało i Krew Pańska, niejako żarzący się węgiel, oczyszcza ciało i duszę tych, którzy wierzą w naukę Chrystusa - słowa z modlitwy na poświęcenie łyżeczki liturgicznej. Zob. Markunas, Uczitiel (2001) 59.

wizytacji, tyle że o osiemnaście lat późniejszej³³. Według tego źródła liczba argentiów uległa zmniejszeniu do puszek oraz kielicha z pateną, jednak ich wartość uległa znacznemu zwiększeniu ze względu na to, że wszystkie wykonane były ze srebra i jak zauważył dziekan, wewnątrz „suto pozłacane”. Ponadto, jak zaznaczył wizytator, puszka była mocowana na „tumbakowym sedesie”.

Z kolejnego źródła, którym jest protokół wizytacji cerkwi z 14 września 1811 roku, niewiele się można dowiedzieć, ponieważ wizytator zanotował tylko, że „sprzęt według inwentarza, z których srebrne parochowi do siebie zabrać kazalem, żeby uniknąć kradzieży”³⁴. Niestety, podczas kwerendy nie odnaleziono wspomnianego inwentarza, a w związku z tym nie wiadomo jakie naczynia były w cerkwi podczas wspomnianej wizytacji.

Jak w każdej świątyni, tak i w Mazilach znajdowało się wyposażenie ołtarza (krzyż, świecznik, obrusy), które dopełniało i uświetniało przebieg nabożeństwa. Pierwsza informacja o wyposażeniu ołtarza w tej cerkwi zawarta jest w protokole wizytacji duszpasterskiej z 1720 roku³⁵. Na wyposażeniu znajdowały się wówczas trzy spiżowe lichtarze, mosiężny trybularz³⁶, dzwonek liturgiczny, cztery zasłonki harasowe³⁷ oraz jedenaście różnych białych obrusów i chust. Kolejne wiadomości o wyposażeniu ołtarza i pierwsze o samych ołtarzach pochodzą z 5 października 1743 roku³⁸. Wspomniani wcześniej wizytatorzy zastali trzy ołtarze (w tym jeden pod wezwaniem NMP), do przykrycia których było piętnaście sztuk obrusów i białych chust. Celebry uświetniały trzy antyminy³⁹, trzy korporały⁴⁰, antependium⁴¹, para cynowych i trzy spiżowych lichtarzy, mosiężny trybularz, cynowy krzyż na sedesie, trzy blaszane koronki i siedem zasłonek „prostej materii”. Odwiedzający parafię 27 stycznia 1752 roku dziekan, Jan Bazylewicz, zanotował, że na wyposażenie ołtarza przybył krzyż cynowy na sedesie. O kolejnych zmianach w tym zakresie poinformował dziekan Mokszycki. I tak 23 września 1752 roku przybyło pięć mosiężnych koronek, 21 marca 1753 roku czerwona adamaszkowa zasłonka

³³ Wizytacja cerkwi z 4 VI 1761 r. Zob. APL, ChKGK, sygn. 110, s. 483.

³⁴ APL, ChKGK, sygn. 139, k. 113v.

³⁵ APL, ChKGK, sygn. 101, k. 23.

³⁶ Trybularz-kadzielnica. Zob. Markunas, Uczitiel (2001) 113.

³⁷ Arus (harus)-tkanina wełniana lub półwełniana, różnej szerokości, używana w Polsce XVII-XVIII wieku [Turnau (1999) 16].

³⁸ APL, ChKGK, sygn. 107, k. 269v.

³⁹ Antymins-jedwabna lub płócienna chusta przedstawiająca scenę złożenia Chrystusa do grobu rozkładana na prestole (najświętsze miejsce w ołtarzu cerkwi) do sprawowania Eucharystii [Markunas, Uczitiel (2001) 12-13].

⁴⁰ Korporał-łniane płótno, na którym stoi kielich i patena z hostią w czasie mszy świętej [Markunas, Uczitiel (2001) 53].

⁴¹ Antependium-dekoracyjna zasłona przedniej części mensy ołtarzowej, z przedstawieniem scen z życia Chrystusa, Matki Bożej lub świętych [Seniuk (2000) 336].

oblamowana zieloną wstążką i dzwonek do elewacji, a 15 października 1755 roku para cynowych lichtarzy i dwa krzyże na cynowym sedesie⁴². Ostatnia informacja o wyposażeniu ołtarza jest z 4 czerwca 1761 roku⁴³. Zgodnie z tym źródłem wygląd ołtarza uświetniały antependium na płótnie malowane, trzy antyminy, cztery korporały, sześć zasłonek i dwadzieścia obrusów. Ponadto wizytator wymienił cztery cynowe krzyże, dwie pary mosiężnych lichtarzy, trzy dzwonki do elewacji, mosiężny trybularz i po raz pierwszy wymienione cynowe miernice⁴⁴.

Szaty liturgiczne, zwane także paramentami (od paramenta - szaty ozdobne), to rodzaj odzieży stosowanej w czasie liturgii, mającej na celu określenie i zaznaczenie funkcji osoby ją noszącej. Początkowo nie różniły się one od odzieży świeckiej używanej podczas świąt. Średniowieczna symbolika wskazywała na związki szat liturgicznych z osobą Jezusa Chrystusa, bądź też z Mszą Świętą. Od XI wieku do modlitw odmawianych przy wkładaniu szat liturgicznych wprowadzono symbolikę mającą wymiar moralny. W szatach tych ilustruje ona cnoty, jakimi odznaczać się mają ci, którzy je noszą. Rozmaitość szat jest znakiem zewnętrznym różnych funkcji wynikających z różnych stopni święceń i posług liturgicznych. Używa się ich dla pokazania pewnych różnic między kapłanem, służbą liturgiczną a wiernymi, a także dlatego, że każda z nich coś symbolizuje. Niestety, jak pokazuje źródło z 1720 roku, wyposażenie świątyni w tym zakresie nie było zbyt zasobne⁴⁵. W cerkwi znajdowało się trzy kompletne aparaty (kitajkowy⁴⁶ czerwony, madzelanowy⁴⁷, żałobny harusowy⁴⁸) i tyleż samo alb. Protokół wizytacji z 1743 roku udowodnił, że wyposażenie świątyni w tym zakresie nie uległo zbytniej poprawie⁴⁹. Pleban do swojej dyspozycji miał cztery aparaty (w tym dwa „ze wszystkim”) i pięć alb z lnianego płótna. Wśród aparatów był kitajkowy czerwony, ze zwykłego materiału w paski, niebieski adamaszkowy i żałobny harusowy. Dwa lata po wizytacji cerkiew wzbogaciła się o kolejny półjedwabny aparat, czerwony w

⁴² APL, ChKGK, sygn. 100, k. 175.

⁴³ APL, ChKGK, sygn. 110, s. 483.

⁴⁴ Miernica-pojemnik na specjalny wonny olej - mirrę, sporządzany z wielu aromatycznych składników, stosowany przy bierzmowaniu. Zob. Markunas, Uczitelj (2001) 62.

⁴⁵ APL, ChKGK, sygn. 101, k. 23.

⁴⁶ Kitajka - cienka, dość gęsta, gładka tkanina jedwabna o splocie płóciennym, jednobarwna lub mieniająca się. Najprostsza i najpospolitsza z tkanin jedwabnych. Wyrabiana na Wschodzie, w XVII w. Importowana do Polski z Turcji. Za Stanisława Augusta wytwarzana w Gdańsku [Turnau (1999) 87].

⁴⁷ Madzelan (mazelan, mędzelan)-tkanina półwełniana o lnianej osnowie, tkana w barwne pasy lub drukowana w żywe kolory [Turnau (1999) 109].

⁴⁸ Arus (harus)-tkanina wełniana lub półwełniana, różnej szerokości, używana w Polsce XVII-XVIII w. [Turnau (1999) 16].

⁴⁹ APL, ChKGK, sygn. 107, k. 269v.

paski z niebieskim kołnierzem, wzdłuż którego były srebrne promienie⁵⁰. Kolejny aparat, jak odnotował dziekan Jan Bazylewicz, został nabyty 27 stycznia 1752 roku⁵¹. Była to szata wykonana z tkaniny parterowej o spodzie w kolorze niebieskim⁵². Protokół z ostatniej wizytacji, która miała miejsce 4 czerwca 1761 roku wykazał sześć aparatów i tyleż samo alb⁵³. Spośród wcześniej wymienionych ubiół żałobny harusowy, a w jego miejsce przybił żałobny eternelowy⁵⁴.

Niezbędnym elementem wyposażenia każdej świątyni oprócz argentariów i szat liturgicznych były także księgi liturgiczne i kościelne. Księgi liturgiczne to te, według których odprawia się liturgie oraz nabożeństwa w Kościele. Zawierają one teksty i przepisy dotyczące obrzędów kościelnych zatwierdzone przez Stolicę Apostolską. Dzięki księgom sprawowana liturgia jest jednolita i zgodna z wyznawaną wiarą. Obok ksiąg liturgicznych występują tzw. książki pobożne, które zawierają z kolei modlitwy i nabożeństwa prywatne. Pierwsze dane o księgach znajdujących się w cerkwi w Maziłach pochodzą z wizytacji pasterskiej, która miała miejsce w 1720 roku⁵⁵. W źródle tym wymienione są księgi z podziałem na drukowane i rękopisy. Do tych pierwszych należały Ewangelia, służebnik wydany we Lwowie⁵⁶, trebnik⁵⁷, typikon⁵⁸, oktoich⁵⁹, triod *pistnaja*⁶⁰ i psalterz⁶¹. Pisane ręcznie były apostoł⁶² i triod

⁵⁰ 9 X 1745 r. ten fakt odnotował dziekan Jan Bazylewicz. Zob. APL, ChKGK, sygn. 100, k. 174v.

⁵¹ APL, ChKGK, sygn. 100, k. 175.

⁵² Parterowa tkanina-wyrób jedwabny o kwiatowym wzorze [Turnau (1999) 133].

⁵³ APL, ChKGK, sygn. 110, s. 483.

⁵⁴ Eternela (ternela)-tkanina bawełniana lub półjedwabna sprzedawana w Warszawie w XVIII wieku [Turnau (1999) 51].

⁵⁵ APL, ChKGK, sygn. 101, k. 23.

⁵⁶ Służebnik - księga przeznaczona dla diakonów i prezbiterów Kościoła Wschodniego, zawiera porządek nabożeństw i krótkie uwagi dla chóru lub psalmisty [Markunas, Uczitiel (2001) 100].

⁵⁷ Trebnik-zbiór modlitw okazjonalnych i rytuałów towarzyszących posługom religijnym w Kościele Wschodnim. Zawiera porządek udzielania sakramentów, sakramentaliów, błogosławieństw [Markunas, Uczitiel (2001) 112].

⁵⁸ Typikon (ustaw)-zawiera szczegółowy opis wszystkich nabożeństw na cały rok liturgiczny i metody korzystania z wszystkich pozostałych ksiąg liturgicznych [Markunas, Uczitiel (2001) 113].

⁵⁹ Oktoich - księga zawierająca materiał liturgiczny przeznaczony dla chóru i psalmisty podczas nabożeństw w cerkwi w ciągu tygodnia oraz w ciągu roku według ośmiu tonacji śpiewu liturgicznego w cyklu ośmiotygodniowym [Markunas, Uczitiel (2001) 73-74].

⁶⁰ Triod *postnaja* i *cwietnaja* - ogólna nazwa księgi liturgicznej w Kościele Wschodnim, zawierającej porządek nabożeństw świat ruchomych. *Postnaja* zawiera części zmienne liturgii godzin okresu przedpościa i wielkiego postu, do Wielkiej Soboty. *Cwietnaja* zawiera zmienne części liturgii godzin okresu paschalnego do Niedzieli Wszystkich

cwitnaja. Zgodnie z protokołem wizytacji z 5 października 1743 roku⁶³ w cerkwi była Ewangelia, oktoich, triod *pistnaja* i *cwitnaja*, psalterz⁶⁴, trebnik uniowski i lwowski, trebnik mały oraz typikon, które były drukowane oraz rękopiśmienny apostoł. Jak pokazała kolejna wizytacja z 4 czerwca 1761 roku, w księgozbiórce cerkiewnym w ciągu osiemnastu lat zaszły niewielkie zmiany⁶⁵. Ubyły drukowane trebnik uniowski, lwowski, mały i psalterz. Świątynia wzbogaciła się natomiast o drukowany mszał uniowski oraz rękopiśmienny psalterz i apostoł.

Uposażenie duchowieństwa

Podstawę uposażenia duchowieństwa stanowiły majątki beneficjalne, z którymi związane były także serwituty. Beneficja plebańskie składały się z ziemi uprawnej, łąk, ogrodów, czynszów, najmu domów, propinacji, mesznego⁶⁶, stołowego⁶⁷ i dziesięcin (iskopu⁶⁸). Uzupełnienie tego wszystkiego stanowiły serwituty: wolny wyrąb w lasach na opał i budowę, łowienie ryb oraz korzystanie z pastwisk. Ważnym źródłem dochodów duchowieństwa były opłaty *iura stolae*⁶⁹. Ten rodzaj świadczeń powodował jednak pewne nadużycia, które polegały na żądaniu przez kapłanów wygórowanych należności z tytułu świadczenia posług religijnych. Dlatego też, aby uniknąć takiej sytuacji, w Kościele były powszechnie stosowane taksy opłat *iura stolae*⁷⁰. Największy jednak dochód płynął z dziesięcin (snopowej i pieniężnej)⁷¹.

Podczas wizytacji z 1720 roku nie stwierdzono dokumentu nadającego uposażenie cerkwi w Maziłach, wobec tego nie wiadomo, jak ono wyglądało pierwotnie⁷². Na podstawie tego źródła stwierdzono tylko, że grunty nadane

Świątych [Pańczuk (2004) kol. 110].

⁶¹ Psalterz-część księgi Liturgii zawierająca psalmy, podzielona na różne dni i pory dnia w cyklu czterotygodniowym [Markunas, Uczitiel (2001) 92].

⁶² Apostoł-księga zawierająca dzieje i listy apostołów [Markunas, Uczitiel (2001) 13].

⁶³ APL, ChKGK, sygn. 107, k. 269v.

⁶⁴ Psalterz-część księgi Liturgii zawierająca psalmy, podzielona na różne dni i pory dnia w cyklu czterotygodniowym [Markunas, Uczitiel (2001) 92].

⁶⁵ APL, ChKGK, sygn. 107, k. 483.

⁶⁶ Meszne-rodzaj daniny rocznej, składanej przez parafian proboszczowie w formie czynszu pieniężnego lub w naturze (zapewne zobowiązującej go do odprawiania mszy) [Zajda (1979) 126, 186].

⁶⁷ Stołowe-rodzaj czynszu płaconego od domów proboszczowi [Zajda (1979) 126, 186].

⁶⁸ Iskop-danina oddawana w zbożu [Kość (1988) 73].

⁶⁹ Szerzej na temat *iura stolae* [Karbownik (1995)].

⁷⁰ W 1818 r. Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wydała taksy wysokości opłat *iura stolae*. Ich wysokość była zależna od jednej z trzech klas, na jakie zostali podzieleni parafianie. Przynależność do klas zależał od majątności wiernego, APL, ChKGK, sygn. 604, s. 438-439. Wysokość opłata *iura stolae* patrz aneks nr 1.

⁷¹ Półćwiartek (1974) 93.

⁷² APL, ChKGK, sygn. 101, k. 23.

były przez nieokreślonych komisarzy. Zgodnie z tym przekazem przy cerkwi było: „gruntu nadanego sążni ³⁶, a wzdłuż staje 5”⁷³. Drugie pole wielkości na „staj pięcioro ćwiertnych” położone było „pod Niedźwiedziem”. Duchowni przeprowadzający wizytację 5 października 1743 roku potwierdzili powyższe informacje dotyczące uposażenia i uzupełnili je o kolejne dane⁷⁴. Mianowicie pole pod Niedźwiedziem położone był między gruntami Panka z jednej, a niejakiego Ilnata z drugiej strony. Całkowity obszar arealu został określony na: „korcy pół czwarta miary zamojskiej”⁷⁵. Ponadto do uposażenia należał ogród, na którym stała plebania i gruncik darowany przez „starych ludzi” pod budowę plebanii. W dalszej części dokonano zapisu, że naprzeciwko budynków (nie określono jakich) znajdowała się jedna łąka o powierzchni: „na jednego kosiarza”⁷⁶. Jak informuje źródło, paroch nie wybierał dziesięciny, tylko za wszystkie powinności brał od parafian cztery kopy zboża. Była to pierwsza i zarazem ostatnia informacja dotycząca uposażenia cerkwi w Maziłach jako samodzielnej parafii. W pozostałych osiemnastowiecznych wizytacjach jest tylko zapis: „grunty według dawnych wizytacji”⁷⁷.

Plebania i zabudowania ekonomiczne

Dom, w którym mieszka paroch, czyli proboszcz, nazywa się plebanią. Było to zwykle pomieszczenie znajdujące się w pobliżu świątyni. Nie wiadomo, kiedy powstała pierwsza plebania i budynki plebańskie, można się jedynie domyślać, że miało to miejsce w czasie, kiedy powstała pierwsza cerkiew lub w niedługim czasie po tym. Wiadomo także, że uległy częściowemu zniszczeniu z powodu starości, pożarów i innych zdarzeń losowych, duży wpływ na to miał także nietrwały materiał – najczęściej drewno, chrust - z jakiego były wybudowane.

Pierwsza informacja o drewnianej plebanii w Maziłach pochodzi z protokołu wizytacji pasterskiej z 1743 roku⁷⁸. Zgodnie z tym źródłem mieszkanie duchownego znajdowało się na ogrodzie przy polu i składało się z piekarni

⁷³ Sążeń-staropolska miara długości odpowiadająca 1,787 m. [Ilnatowicz (1981) 520]. Staje- staropolska rolna miara powierzchni 14 364m² [Ilnatowicz (1981) 520]. Według J. Szymańskiego staj liczyła 1,39 ha (13 900 m²) [Szymański (2005) 167].

⁷⁴ APL, ChKGK, sygn. 107, k. 269v-270.

⁷⁵ Korzec-polska przedrozbiiorowa jednostka miar pojemności ciał sypkich. 1 korzec=120,605 litra [Ilnatowicz (1967) 42]. Niestety, w literaturze przedmiotu nie określono pojemności korca zamojskiego, można się jedynie domyślać, że nie odbiegał zbytnio od korca polskiego.

⁷⁶ Wielkość ta oznaczała, że jeden kosiarz mógł ją całą skosić, kosząc od wschodu do zachodu słońca-to do przypisu. Podobnie była określana powierzchnia pola ornego na ilość dni orania, co oznaczało, w ciągu ilu dni jeden oracz, orząc je od wschodu do zachodu słońca, potrzebował na jego zaoranie [Szymański (2005) 182-183].

⁷⁷ APL, ChKGK, sygn. 100, k. 174v; sygn. 110, s. 483.

⁷⁸ APL, ChKGK, sygn. 107, k. 270.

z komorą i sienią. Dzięki zapisowi w protokole, że: „Gruncik zaś cerkwi na zbudowanie plebanii jest przyznany od starych ludzi pod przysięgą za pole, na którym przedtem była plebania” wiadomo, że plebania wcześniej znajdowała się w innym miejscu. Niestety, dwie kolejne wizytacje, które miały miejsce w 1744 i 1761 roku nie przynoszą żadnych informacji dotyczących plebanii. Oczywiście, nie oznaczało to, że pleban nie miał wówczas mieszkania, a raczej wydaje się, że wizytatorzy przyjęli zasadę zakładającą, że jeśli budynki nie odbiegały od panującego wówczas kanonu, rzeczy oczywistych nie zapisywano. Pewnych informacji o położeniu plebanii dostarcza protokół wizytacji z 1811 roku⁷⁹. Według niego „plebania spustoszała, która tym gorsza dla zamieszkania, że daleko od cerkwi i za wsią w lesie, do której tylko znajomy trafić może, dlatego ksiądz tam utrzymywać się nie może”. Odnośnie położenia plebanii - jest to informacja bardzo istotna, pod warunkiem, że miejsce jej lokacji nie zmieniło się w badanym okresie.

Oprócz miejsca do zamieszkania niezbędnym elementem gospodarstwa plebańskiego były zabudowania gospodarcze. Pierwsza, a zarazem ostatnia wiadomość o budynkach ekonomicznych w tej parochii pochodzi z protokołu wizytacji odbytej 4 czerwca 1761 roku⁸⁰. Zgodnie z tym źródłem niedaleko plebanii położone było gumno⁸¹, w którym stały dwie stodoły, obora i inne „przybudynki” drewniane. Trudno sobie wyobrazić gospodarstwo wiejskie bez kur, kaczek czy też gęsi. Jeżeli założymy, że pleban hodował ptactwo domowe, musiał posiadać także pomieszczenie do ich przetrzymywania, czyli kurnik. Wobec powyższego należy pamiętać także o budynkach, w których była składowana pasza na zimę, ziarno, czy też sprzęty gospodarskie. Oprócz tego mogła więc być stodoła, szopa czy też spichlerz.

Duszpasterstwo

Wśród duchowieństwa parafialnego naczelną pozycję zajmował pleban, proboszcz, któremu podlegali pozostali duchowni działający przy kościele parafialnym. Plebanem nazywano duchownego stojącego na czele kościoła parafialnego, który był zarządcą parafii. Decydujący wpływ na wybór plebana mieli w ówczesnym czasie kolatorzy⁸² kościołów parafialnych, którzy przedstawiali kandydata biskupowi. Biskup kandydata instytuował, a odpowiedni dziekan wprowadzał na urząd. Proboszcz więc był prawnie zatwierdzonym, stałym, w zasadzie nieusuwalnym duszpasterzem w określonej parafii. Także

⁷⁹ APL, ChKGK, sygn. 139, k. 115.

⁸⁰ APL, ChKGK, sygn. 107, k. 270.

⁸¹ Gumno-w dawnych gospodarstwach rolnych przestrzeń między zabudowaniami gospodarskimi: podwórze gospodarskie otoczone spichrzami, stodołami i brogami [*Wielka encyklopedia Polski* (2004) 224].

⁸² Kolator, collator-patron sprawujący aktualnie opiekę materialną nad cerkwią, posiadający prawo opiniowania kandydatów na proboszczów [Seniuk (2000) 337].

majątek parafialny znajdował się pod jego zarządem. Podobną grupę duchownych stanowili administratorzy, którzy byli tymczasowymi zarządcami majątku parafialnego i opiekunami duchowymi powierzonych im parafian. Ta właśnie „tymczasowość” w zasadzie odróżniała administratorów od parochów⁸³.

Część duchownych po otrzymaniu święceń kapłańskich, swoją pierwszą pracę podejmowała w charakterze pomocników rządców parafii. Tę grupę duchowieństwa parafialnego stanowili wikariusze i kooperatorzy. Byli oni najbliższymi współpracownikami proboszczów, którzy często ze względu na podeszły wiek lub stan zdrowia, nie mogąc podjąć swym duszpasterskim obowiązkom, angażowali pomocników. Wikariusze utrzymywani byli wyłącznie z prowizji plebanów, którzy określali wikariuszowi i kooperatorowi należną pensję. Ze względu na stałe zmniejszanie się liczby duchowieństwa unickiego, liczba takich pomocników była niewielka, a okres ich pracy był zazwyczaj krótki. Najczęściej wynosił od kilku miesięcy do jednego, dwu, rzadko kilku lat.

Dla parochii Mazily ustalono nazwiska czterech duchownych. Pierwszym odnotowanym w źródłach parochem, w 1720 roku, był Michał Rutmanowicz mający wówczas 33 lat. Kolejnym był Bazyli Piotrowicz, który w trakcie wizytacji parafii w 1743 roku miał 30 lat⁸⁴. Ten sam duchowny, jako paroch jest także wymieniony w protokole wizytacji z 1761 roku. Wizytujący wówczas parafię biskup Maksymilian Ryłło upominał go za pijaństwo. Hierarcha postanowił, że ze względu na jego chorobę do opieki nad beneficjum wyznaczył na administratora księdza Tomaszewskiego, koadiutora w Łosińcu⁸⁵. W tym miejscu pojawiły się pewne nieścisłości, ponieważ w księdze kancelarii bp Maksymiliana Ryłły jest zapis, że cerkiew wakowała od 6 do 29 stycznia 1761 roku, czyli od momentu rezygnacji parocha Bazylego Piotrowicza, a objęcia jej przez jego zięcia Grzegorza Karchutowicza⁸⁶. Niestety, na podstawie zachowanych źródeł trudno jest stwierdzić, która informacja jest prawdziwa, a która

⁸³ Staranie się o objęcie beneficjum parafialnego w charakterze proboszcza wymagało sporo zabiegów. Najpierw należało zdać egzamin konkursowy. Następnie trzeba było zgłosić się do władz kościelnych ze stosownymi dokumentami takimi jak: metryka urodzenia, życiorys, opinia dziekana i prezenta od kolatora parafii. Wszystkie te dokumenty po rozpatrzeniu przez władze diecezjalne w Chełmie, przesyłane były do władz wojewódzkich administracji państwowej, które jeśli nie znalazły przeszkody, przesyłały je do Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych w Warszawie. Tam była podejmowana ostateczna decyzja, po której, jeżeli była pozytywna, kandydat składał stosowną przysięgę i dopiero wówczas był „instalowany” na proboszcza przez odpowiedniego dziekana. Wszystkie te zabiegi wymagały kosztów, czasu i niekiedy kończyły się powodzeniem. Szerzej na temat parafialnego duchowieństwa unickiego w XVIII wieku [Kołbuk (1992) 65-77].

⁸⁴ APL, ChKGK, sygn. 107, k. 270.

⁸⁵ APL, ChKGK, sygn. 110, s. 483.

⁸⁶ APL, ChKGK, sygn. 636, s. 166.

zawiera nieścisłość.

Podstawowym obowiązkiem duszpasterskim było odprawianie nabożeństw cerkiewnych i udzielanie posług religijnych (chrzty, śluby, grzebanie zmarłych, spowiedź). Ważnym elementem w pracy księdza było nauczanie prawd wiary greckokatolickiej. Sprowadzało to się do niedzielnego i świątecznego odmawiania pacierza i katechizacji ludu. Plebani byli zarządcami majątku parafialnego. Ponadto do ich obowiązków należało prowadzenie akt stanu cywilnego, wykonywanie rozporządzeń władz zwierzchnich, a także dawanie wiernym swoją osobą przykładu dobrego moralnego prowadzenia się i wzorców chrześcijańskiego życia. Z reguły duchowni wypełniali te powinności w sposób prawidłowy, zgodnie z zasadami Cerkwi, chociaż zdarzały się i odstępstwa w tym zakresie. Niestety, w przypadku parafii Mazily nie dysponujemy materiałem źródłowym, mówiącym o pracy duszpasterskiej jej duchownych.

Wierni

Istotnym czynnikiem mającym wpływ na funkcjonowanie parafii jest liczba wiernych, którzy ją tworzą. Niestety, dane dotyczące unitów w Mazylach są bardzo ubogie. Pierwsze znajdują się w protokole wizytacji z 1743 roku, gdzie zaznaczono, że w parafii znajduje się około 30 wiernych⁸⁷. Kolejne dane znane są dzięki wizytacji przeprowadzonej w 1761 roku. Wizytujący wówczas parafię biskup Maksymilian Ryłło zanotował, że we wsi było około 100 ludzi: „do sakramentu”⁸⁸. Oczywiście, wykaz wiernych przystępujących do spowiedzi wielkanocnej nie pozwala na określenie liczby parafian, ale może dostarczyć podstawowych informacji o stanie i dynamice zaludnienia parafii, a także pozwala nieco bliżej opisać jej strukturę demograficzną. Jednakże wyciąganie na tej podstawie wniosków na temat liczby wiernych w parafii jest nie do końca pewne i może prowadzić do dużych nieścisłości. Mając tego typu dane i chcąc oszacować ogólną liczbę wiernych należy, za Cezarym Kukło, do komunikujących doliczyć co najmniej 25% wiernych, które stanowiły dzieci młodsze⁸⁹. Wobec powyższego, stosując ten wskaźnik, można określić, że w badanym okresie parafia liczyła kolejno około 38 i 125 wiernych. Niestety, źródła nie informują, czym był spowodowany tak duży wzrost wiernych w ciągu 18 lat. Można się jedynie domyślać, że mała liczba ludności w 1743 roku była skutkiem działań wojennych lub chorób (odra, ospa), które wówczas dość często zbierały śmiertelne żniwo⁹⁰.

⁸⁷ APL, ChK GK, sygn. 107, k. 269v.

⁸⁸ APL, ChK GK, sygn. 110, s. 483.

⁸⁹ Kukło (2009) 74.

⁹⁰ Niewiele jest danych z pierwszej połowy XVIII w. pozwalających na ukazanie wpływu chorób na kształtowanie się liczby ludności unickiej. Można się posłużyć takimi informacjami z okresu o wiek późniejszego. Według danych z 1826 r. w dekanacie

Jednym z najistotniejszych aspektów charakterystyki społeczności parafialnej pozostaje zagadnienie kształtowania się jej poziomu religijnego i moralnego. Niestety, w przypadku parafii Maziły brak źródeł nie pozwala na określenie poglądów tamtejszej wspólnoty religijnej.

Zakończenie

Z przedstawionych informacji wynika, że funkcjonowanie parafii unickiej pw. Nawiedzenia NMP w Maziłach można opisać dokładnie na okres XVIII wieku. Dlatego można się jedynie domyślać, że jednostka ta, podobnie jak i inne parafie w ciągu pierwszych lat istnienia, otrzymała konieczne podstawy ekonomiczne i wyposażenie do obrzędowości unickiej. Paramenty liturgiczne zmieniały się i były uzupełniane przez okres funkcjonowania parafii.

Niewiele wiadomo na temat warunków mieszkaniowych parocha. Wiadomości ograniczają się jedynie do lakonicznego opisu mieszkania i określenia jego stanu. Podobnie przedstawia się sytuacja w przypadku budynków ekonomicznych.

Określenie liczby wiernych jest szczególnie trudne, gdyż osiemnastowieczni wizytatorzy nie badali szczegółowo tego zjawiska, kontentując się jedynie podaniem wiernych „sposobnych do spowiedzi”. Nie udało się także odtworzyć obsady cerkwi, identyfikując jedynie czterech księży.

Kończąc, należy zaznaczyć, że artykuł nie wyczerpuje tematu, a dalsze badania zapewne pozwolą na rozszerzenie wiadomości o funkcjonowaniu tej parafii.

Aneks nr 1

Taksa opłata *iura stolae* dla plebanów obrządku Rzymsko-Katolickiego wydana 30 grudnia 1818 r. (odnotowana była w konsystorzach chełmskim, stąd należy wnioskować że obowiązywała także kapłanów unickich)

Taxa opłat <i>Jura stolae</i> dla Plebanów obrządku Rzymsko-Katolickiego	Klasa I	Klasa II	Klasa III
	opłata w zł/gr		
Chrzest bezpłatnie	-	-	-
Od zapisania metryki urodzenia	3	1/15	0/20
Od ślubu i zapisania metryki kościelnej	18	8	2
Od zapowiedzi każdej	2	1/10	0/20
Od wywodów	1	0/20	0/10
Chowanie ciche bezpłatnie	-	-	-
Zapisanie kościelnej metryki śmierci	2	1	0/15

tyszowieckim na ogólną liczbę 670 zgonów, 250 zmarło na dur a 105 na nieokreśloną epidemię. Natomiast w 1829 r. w parafii Żerniki zmarło 27 osób, z czego 8 na koklusz, 4 na ospę i 4 na biegunkę. Zob. APL, ChKGK, sygn. 148, s. 46. W roku 1831 w dekanacie tyszowieckim zmarło 591 osób, z czego 100 na cholera i 115 na „epidemię” [APL, ChKGK, sygn. 149, s.124].

Za pochowanie ze śpiewaniem i zapisem metryki kościelnej			
• od osób nad lat 15	12	6	3
• od osoby niższego wieku	8	4	2
(kościelnym za posługę czwarta część powyższej taxy)			
Od wystawienia katafalku mniejszego	6	3	2
ditto ditto, ditto mniejszego	3	2	1
Za exoracją	4	2	1
Od wigilii śpiewanych (kościelnym trzecią część tax wyżej wyrażonych)	3	3	3
Za mszę czytaną	3	2	2
Za mowę pogrzebową podług umowy stron	-	-	-
Za każdą świecę przy pochowaniu	0/20	0/20	0/15
Za każdą lampę	0/10	0/10	0/10
Za dzwonnego jeden raz, gdy więcej jak dwa dzwony	2	1/10	0/10
Gdy dwa tylko lub jeden dzwon	1	0/20	0/10
Od wydania ekstraktu każdej metryki	3	1/15	0/20
Pokładanie do skrzynki na fundusz cmentarza opłacać się mające:			
• Od osób wieku nad lat 15	4	2	1
• Od osób młodszych nad lat 15	2	1	0/15

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Państwowe w Lublinie:

Chełmski Konsystorz Grecko - Katolicki, sygn. 100, 101, 107, 110,139, 148, 149, 604.

Opracowania

Bieńkowski L. (1998), *Diecezja prawosławna*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, R. Łukaszyński, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz (ed.), Lublin, t. 3, kol. 132.

Bieńkowski L. (1970) , *Organizacja Kościoła Wschodniego w Polsce*, [w:] *Kościół w Polsce*, J. Kłoczowski (ed.), t. 2, Kraków, s.781-1035.

Chruszewicz G. (1880), *Istoriija zamojskago sobora (1720 goda)*, Wilna.

Dylagowa H. (1996), *Dzieje unii brzeskiej (1596-1918)*, Warszawa.

Gil A. (1999), *Prawosławna Eparchia Chełmska do 1596 r.*, Lublin.

Gil A. (2000), *Chełmskie diecezje obrządku wschodniego. Zagadnienia organizacji terytorialnej w XVII i XVIII wieku*, [w:] *Polska-Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa*, t. 3, S. Stępień (ed.),

- Przemyśl, 29-61.
- Gil A. (2005), *Chełmska diecezja unicka 1596-1810. Dzieje i organizacja. Studia i materiały z dziejów chrześcijaństwa wschodniego w Rzeczypospolitej*, Lublin.
- Górac J. (1984), *Kościoty drewniane Zamojszczyzny, Zamość*.
- Górac J. (1986), *Dawne cerkwie drewniane w dawnym województwie zamojskim, Zamość*.
- Ihnatowicz I. (1967), *Vademecum do badań nad historia XIX i XX wieku*, cz. 1, Warszawa.
- Ihnatowicz I. (1981), *Miary staropolskie*, [w:] *Encyklopedia historii gospodarczej Polski do 1945 r.*, A. Mączak (ed.), t. 1, Warszawa, 520-521.
- Janeczek A. (1991), *Osadnictwo pogranicza polsko - ruskiego województwa bełskiego od schyłku XIV do początku XVII w.*, Wrocław.
- Kania J. (1988), *Diecezja unicka*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, R. Łukaszyński, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz (ed.), Lublin, t. 3, kol. 134.
- Karbownik M. (1995), *Ofiary iura stolae na ziemiach polskich w latach 1285- 1918*, Lublin.
- Kość J. (1988), *Słownictwo regionalne w XVII-XVIII- wiecznych księgach miejskich wschodniej Lubelszczyzny*, [w:] *Studia językoznawcze. Streszczenia prac doktorskich*, W. Boryś (ed.), t. 13, Wrocław, 57-102.
- Kołbuk W. (1992), *Duchowieństwo unickie w Królestwie Polskim 1835-1875*, Lublin.
- Kołbuk W. (1998), *Kościoty wschodnie w Rzeczypospolitej około 1772 roku*, Lublin.
- Kuklo C. (2009), *Demografia Rzeczypospolitej przedrozbiorowej*, Warszawa.
- Likowski E. (1906), *Dzieje Kościoła unickiego na Litwie i Rusi w XVIII i XIX wieku uważane głównie ze względu na przyczyny jego upadku*, t. 1, Warszawa.
- Likowski E. (1907), *Unia brzeska*, Warszawa.
- Markunas A., Ucztiele T. (2001), *Popularny słownik sakaralizmów polskich i ukraińskich*, Poznań.
- Mironowicz A. (1993) *Struktura organizacyjna kościoła prawosławnego w Polsce w X-XVIII wieku*, [w:] *Kościół prawosławny w Polsce dawniej i dziś*, L. Adamczuk, A. Mironowicz (ed.), Warszawa, 48-58.
- Nowodworski M. (1892), *Parafia*, [w:] *Encyklopedia kościelna*, M. Nowodworski (ed.), Warszawa, 200.
- Półciwiatek J. (1974), *Z badań nad rolą gospodarczo - społeczną plebanii na wsi pańszczyźnianej ziemi przemyskiej i sanockiej w XVI-XIX wieku*, Rzeszów.
- Слободян В. (2005), *Церкви Холмської епархії, Львів*.
- Seniuk B. M. (2000), *Osiemnastowieczna terminologia z zakresu architektury i sztuki cerkiewnej oraz organizacji kościoła wschodniego. Materiały do słownika na podstawie protokołów wizytacyjnych Eparchii Włodzimierskiej*, [w:] *Polska-Ukraina 1000 lat sąsiedztwa*, S. Stępień (ed.), t. 5, Przemyśl, 309-346.
- Szymański J. (2005), *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa.
- Turnau I. (1999), *Słownik ubiorów. Tkaniny, wyroby pozatkackie, skóry, broń i klejnoty oraz barwy znane w Polsce od średniowiecza do początku XIX w.*, Warszawa.
- Wielka encyklopedia Polski* (2004), t. 3, M. Korolczuk-Kędzierska (ed.), Kraków.
- Wiśniowski E. (1965), *Rozwój sieci parafialnej w prepozyturze wiślickiej w średniowieczu. Studium geograficzno-historyczne*, Warszawa.

- Wiśniowski E. (1966), *Rozwój organizacji parafialnej w Polsce do czasów reformacji*, [w:] *Kościół w Polsce*, J. Kłoczowski (ed.), t. 1, Kraków, 237-238.
- Wiśniowski E. (1965), *Rozwój sieci parafialnej w prepozyturze wiślickiej w średniowieczu. Studium geograficzno-historyczne*, Warszawa.
- Wiśniowski E. (1969), *Kościół parafialny i jego funkcje społeczne w średniowiecznej Polsce*, „*Studia Theologica Varsaviensia*”, nr 7, 197-238.
- Wójcik E. (1989), *Fundacja*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, L. Bieńkowski (ed.), t. 5, Lublin, kol. 760-761.
- Zajda A. (1979), *Nazwy staropolskich powinności feudalnych, danin i opłat (do 1600 roku)*, Warszawa.

Summary

The Uniate parish of Mazily in the 18th century

The following work depicts the running of the Visitation of the Blessed Virgin Mary Uniate Parish in Mazily since its formation until its liquidation in the 18th Century.

The introduction of the article contains the parish geographical location, its size and the place within the Church hierarchical structure. Having analyzed post-visit inspection protocols by Chelm Bishops as well as statistical specifications the look, fittings and ancillary equipment of the parish church and its affiliated churches was recounted. As far as possible the look of vicarage and ancillary buildings was introduced as well. Not only was the list of 4 clergy recreated but also the Orthodox church benefice was defined. The other part render the number of worshipers as well as the number of Holy Communion receivers.